

Др Драган Д. Пантић*

ОБНОВА РАДА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ НЕПОСРЕДНО ПОСЛЕ ЗАВРШЕТКА ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Правни факултет у Београду је између два светска рата био угледна високошколска установа. Окупацијом земље прекинут је његов рад, а зграда је запоседнута од стране окупационе војске. У раду су приказани напори и теškoће које су пратиле обнову рада Правног факултета у Београду након ослобођења. Припреме за обнову рада су започете одмах по ослобођењу града октобра месеца 1944. године. При том је требало решити бројне теškoће попут смештаја, наставног кадра, недостатка уџбеника, итд. Великим пожртвовањем наставног и ваннаставног особља створени су услови да Правни факултет у Београду поново отвори врата студентима већ почетком новембра месеца 1945. године.

Кључне речи: *Правни факултет у Београду. – Комисија за обнову Универзитета. – Суд части.*

1. УВОД

Правни факултет у Београду је почетак Другог светског рата дочекао као угледна високошколска институција, која је по реномеу била у рангу с најугледнијим европским високим школама. Професори који су између два светска рата на њему предавали били су људи огромног знања и угледа, који су били радо виђени гости на свим светским научним скуповима. Окупацијом земље прекинут је рад Правног факултета у Београду, а зграда је запоседнута од стране немачке војске која је у њој остала читаво време трајања рата.

Непосредно након ослобођења октобра месеца 1944. године започет је рад на обнови Универзитета. Тим поводом, формирана

* Аутор је адвокат у Великом Градишту, daliborka972@gmail.com

је Комисија за обнову Универзитета којој је био поверен задатак да створи услове који ће омогућити да факултети почну с радом.

Тешкоће с којима се суочио Правни факултет биле су велике. Зграда је у већој мери била руинирана током боравка немачке, а затим и ослободилачке војске. Наставни кадар био је ускраћен за многа значајна имена, јер су од стране окупатора за време рата стрељани угледни професори Ђорђе Тасић и Михаило Илић, а од стране нове власти након ослобођења професор Илија Пржић. Осим њих, нова власт је одстранила као неподобне многе угледне професоре (Александар Соловјев, Тома Живановић, Божидар С. Марковић, итд.) Такође, и неки од преузетих наставника били су ангажовани на другом државничким пословима у иностранству, тако да се нису могли посветити наставном процесу. Када се томе дода израда нових наставних планова у журби прелазног периода и недостатак уџбеника, постаје јасно са каквим се проблемима суочавао Правни факултет у Београду који је, упркос свему поменутом, чинио велике напоре да створи услове за почетак прве школске године након ослобођења.

2. КОМИСИЈА ЗА ОБНОВУ УНИВЕРЗИТЕТА И ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

Већ првих дана након ослобођења Београда отпочело се с припремама за обнову рада Универзитета. Главни народноослободилачки одбор Србије донео је одлуку 1. новембра 1944. којом је одредио Комисију за обнову Универзитета која је имала задатак да сагледа постојеће стање на Универзитету, води послове Универзитета и предузима све мере за обнову Универзитета.¹ Истог дана Главни народноослободилачки одбор Србије донео је одлуку којом је суспендовао са дужности све дотадашње универзитетске власти, и то: ректора, проректора, административног директора, све декане, продекане и чланове универзитетских управних тела. Пријем истог акта је 3. новембра 1944. својеручним потписом потврдио дотадашњи декан Правног факултета др Реља Поповић.²

На основу одлуке Главног народноослободилачког одбора Србије од 1. новембра 1944. Комисија за универзитетске послове је на својој седници од 3. новембра 1944. године одредила др Јована

¹ Комисију су сачињавали: др Сениша Станковић, др Борислав Стевановић, др Васо Чубриловић, др Сретен Шљивић, др Баја Бајић, др Јеврем Недељковић, др Јован Ђорђевић, др Стеван Ђелинео, др Петар Колендић, др Александар Леко и др Младен Јосиповић. Архив Србије, Фонд Г-200, Ректорат Београдског Универзитета, Комисија за обнову, фасцикла I, бр. 905/45.

² Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, година 1944/1945, фасцикла XIX.

Ђорђевића да води све послове који спадају у делокруг декана тог факултета.³

Комисија је одлуком од 8. новембра 1944. за административне послове у Ректорату одредила професоре Правног факултета у Београду др Николу Стјепановића, који је имао надлежност вођења општих послова Секретаријата и администрације Универзитета, и др Борислава Благојевића, који је био задужен за послове Универзитетских задужбина, фондова и добара.⁴ Комисија је на седници од 13. децембра 1944. одлучила да дужност секретара Универзитета врши др Миливоје Марковић, доцент Правног факултета.⁵

С циљем организовања и окупљања преосталог особља Универзитета Комисија се већ 10. новембра 1944. обратила писаним актом бр. 13 Деканату Правног факултета са захтевом да се доставе спискови целокупног наставног, помоћног наставног, административног, техничког и служитељског особља које се по ослобођењу јавило на дужност. Посебно су захтевани спискови за лица која су била на дужности на дан ослобођења па су се и сада јавила на дужност, за лица која су се јавила на дужност а која су у времену од 6. априла 1941. па до дана ослобођења по било ком основу била удаљена с Универзитета, за наставнике Правног факултета у Суботици који су се после ослобођења јавили на дужност Правном факултету у Београду. Коначно, захтевано је да се тачно наведе која су лица била у активној служби на Универзитету на дан ослобођења, а која се до тада нису јавила на дужност, као и да се наведе разлог нејављања ако је познат.⁶

Како је у току била обнова земље после ослобођења, где су била ангажована сва физички способна лица, то је Комисија за обнову упућивала молбе Команди града и Народноослободилачком одбору да се ослободе радне обавезе лица која су потребна за обнову рада на Универзитету. Комисија је тражила од Правног факултета дописом бр. 204/44 да достави списак особља које је неопходно за несметани рад на овом факултету, те је Правни факултет актом бр. 803 од 19. децембра 1944. доставио списак особља на коме се налазило 20 лица, од чега 10 наставника и асистената.⁷ Нарочито се

³ *Ibid.*, Архив Србије, бр. 686/44. Одлука је достављена Правном факултету у Београду дописом Комисије за универзитетске послове под ознаком „службено“ од 4. новембра 1944.

⁴ *Id.* Одлука је достављена Правном факултету у Београду дописом Комисије под бројем 8 од 9. новембра 1944.

⁵ *Id.* Одлука је достављена Правном факултету у Београду дописом Комисије под бројем 208 од 14. децембра 1944.

⁶ *Id.*, Архив Србије, бр. 691/44.

⁷ Жујовић Милан, Беговић Мехмед, Владисављевић Милан, Марковић Миливоје, Недељковић Бранислав, Божовић Светислав, Денковић Драгаш, Таховић

јануара месеца 1945. године ангажовало Повереништво просвете код Команде града за професора Борислава Благојевића, како не би био мобилисан, те се тражило да буде ослобођен војне дужности имајући у виду да је обављао важне дужности на Универзитету и у Повереништву просвете.⁸

3. СУД ЧАСТИ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА И ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

Комисија за обнову Универзитета имала је задатак да утврди какво је било држање за време окупације наставног и помоћног наставног особља. У те сврхе је формиран Суд части на општем скупу целокупног наставног и помоћног наставног особља који је одржан 15. децембра 1944. Суд је радио на основу начела правде и НОП-а, а у духу праксе и преседана аутономије Београдског универзитета. Имао је задатак да утврди који су наставници сарађивали с окупатором у току рата и тиме се огрешили о наставничку част.⁹

Суд части је актом бр. 2/44 захтевао да се свим наставницима и сарадницима уручи позив како би се изјаснили о свом раду и деловању у току рата. Позиви су наставницима и асистентима Правног факултета уручени преко секретаријата факултета.¹⁰

Суд части је утврдио да се 36 наставника Београдског универзитета огрешило о дужност и част наставничког позива. Од тога четворица су били професори Правног факултета. Одлука Суда части да се наставници удаље с Универзитета објављена је у листу *Борба* од 22. маја 1945. у виду саопштења Комитета за обнову. Професор римског права Реља Поповић, који је био и декан Правног факултета од

Јанко, Стојчевић Драгомир и Јанковић Драгослав. Архив Србије, Фонд Г-205, фасцикла XIX, бр. 803/44.

⁸ Архив Србије, Министарство просвете НРС, фасцикла 154, бр. 269.

⁹ Момчило Митровић, „Рад комисије за обнову Београдског универзитета“, *Београдски универзитет у предратном периоду, народноослободилачком рату и револуцији*, Београд 1983, 181.

¹⁰ Позиви су уручени редовним професорима: Аћимовић Миодрагу, Живановић Томи, Митровић Велизару, Тодоровић Милану, Поповић Рељи, Соловјев Александру, Жујовић Милану, Ловчевић Јовану, Стефановић Јовану, Троицки Сергију и Ивић Алекси. Ванредним професорима: Беговић Мехмеду, Марковић Божидару, Мирковић Ђорђу, Владисављевић Милану, Лазаревић Адаму, Ђорђевић Јовану, Стјепановић Николи, Благојевић Бориславу и Савић Јовану. Доцентима: Васиљевић Тихомиру, Марковић Миливоју, Јевтић Душану, Недељковић Браниславу, Дуканац Љубомиру, Лукић Радомиру, хонорарном професору Алексејев Николи и асистентима Божовић Светиславу, Симић Милораду, Таховић Јанку, Денковић Драгашу, Спасојевић Драгошу, Стојчевић Драгомиру и Јанковић Драгославу. Архив Србије, Фонд Г-205, фасцикла XIX, бр. 804/44.

августа 1943. године до ослобођења, кажњен је удаљењем с Универзитета, односно пензионисањем с правом на пензијске припадљности као чиновник друге положајне групе првог степена. Ванредни професор Адам Лазаревић, удаљен је с Универзитета и отпуштен из државне службе без права на припадљности.¹¹ Одлуком Суда части су отпуштени из државне службе без права на припадљности и хонорарни професори Правног факултета руског порекла Сергеје Трегубов и Никола Крајински зато што су одбегли у Немачку.

4. СМЕШТАЈНИ ПРОБЛЕМИ

Зграда Правног факултета завршена је и уселиена у октобру месецу 1940, тако да се настава у последњој школској години пред избијање Другог светског рата 1940/41. године одржавала у новим просторијама.

Након априлског слома старе Југославије 1941. године и окупације од стране Немачке, зграда Факултета била је запоседнута од стране немачке војске која је у њој остала све до ослобођења Београда 1944. године. Једино је на Факултету остала Библиотека која се отежано могла користити.

Комисија која је после ослобођења одређена да утврди степен оштећења на згради и намештају је у свом извештају проценила да је предратна вредност зграде на дан 31. децембра 1941. износила 18.000.000 динара а намештаја 3.000.000 динара, те да је дошло до оштећења намештаја 40%, углавном клупа, столова, столица и инструмената, а зграде 5%, односно да је процењена штета на намештају и инструментима 1.000.000 динара, а на згради 900.000 динара, те да би се обнова и поправка могла извршити у току 1946/47. године.¹²

Након ослобођења Београда 20. октобра 1944. у зграду Факултета се уселила најпре совјетска ослободилачка војска и боравила до 5. новембра 1944. године, а затим и јединице НОР-а, који су зграду користиле као касарну. То је још више допринело да се додатно погорша лоше стање просторија које су већ биле руиниране и оштећене

¹¹ Професор Адам Лазаревић је с Универзитета удаљен на основу пресуде Суда части од 3. априла 1945. У пресуди се наводи да је Суд части нашао да се професор Лазаревић огрешио о част и углед Београдског универзитета. Професору Лазаревићу је највише замерено што је у окупаторовом листу *Српски народ* објавио политички чланак „Темељи нове Србије“ који излази из оквира његове уже струке, као и што је био члан оцењивачког одбора у истом листу за конкурс на тему „О сељачкој задружној организацији нове Српске државе“. Суд је био убеђена да проф. Лазаревић на то није могао бити приморан. Вид. Момчило Митровић, *Изгубљене илузије*, Београд 1997, 135–136.

¹² Архив Србије, Фонд Г-205, фасцикла XIX.

боравком немачке војске у њима. Да је војска НОР-а која је смештена у згради Факултета додатно наносила штету згради и намештају говори и писмени акт в. д. декана упућеног Комисији за обнову Универзитета у коме их обавештава да је зграда у бедном стању, оштећене су инсталације централног грејања и канализације, намештај је делом разнет, а војници оштећују намештај и цепају дрва по подовима, услед чега је дошло до оштећења подова у већини просторија, а у недостатку дрва и угља за огрев користе и сам преостали намештај.¹³

Како су се у земљи још водиле борбе постојала је могућност да зграда Правног факултета буде коришћена за војне потребе. Представници Народноослободилачке војске долазили су 12. новембра 1944. у зграду Правног факултета и прегледали је са намером да је заузму и претворе у војну болницу, али до тога није дошло интервенцијом декана Јована Ђорђевића код Комисије за обнову Универзитета.¹⁴

Комисија за обнову Универзитета је својим актом бр. 207 од 14. децембра 1944. упућеном деканату Правног факултета тражила да се достави извештај о томе шта је неопходно да Факултет отпочне свој рад и када се најраније могу стећи услови за почетак његовог рада. У одговору бр. 806 од 19. децембра 1944. в. д. декана Правног факултета, проф. Јован Ђорђевић, навео је да је неопходно да се претходно поправи канализација која је делимично оштећена, клупе за учионице које су већим делом разлупане, а изван број је сасвим уништен, неколико професорских кабинета, столови и столице, као и да се оспособе за рад барем четири семинара, две учионице и једна већа сала. Факултет би најраније могао да отпочне с радом месец дана од изласка Народноослободилачке војске из зграде, која се тада налазила у њој.¹⁵

У току рата многе факултетске зграде биле су оштећене и неупотребљиве, те се након ослобођења на многим факултетима јавила тешкоћа око обезбеђивања адекватних просторија за одржавање наставе. Због тога је Правни факултет морао да уступи део својих просторија за потребе других факултета.¹⁶

У првој школској години након ослобођења Правни факултет није могао да користи у потпуности просторије у својој згради, већ само десно крило приземља, лево крило првог спрата и просторије на другом спрату. Распоред просторија је одређен тек након свеча-

¹³ *Ibid.*, бр. 16/45.

¹⁴ *Id.*, бр. 697/44.

¹⁵ Архив Србије, Фонд Г-205, фасцикла XIX, бр. 806/44.

¹⁶ Ректорат је својим актом бр. 3542 од 24. октобра 1945. тражио да се за потребе Филозофског факултета односно за смештај Географског института, Педагошког института и других уступи десно крило првог спрата с два семинара, слушаоницом, амфитетаром и свим кабинетима, као и просторије у приземљу, и то: слушаоница, два кабинета и још две просторије поред слушаонице. Архив Србије Фонд Г-205, фасцикла XIX, бр. 974/45.

ног отварања Факултета одлуком Деканата од 6. новембра 1945. У приземљу десно на располагању су била два семинара¹⁷ са шест кабинета¹⁸. На првом спрату на левом крилу на располагању је било једанаест просторија, и то: просторија за администрацију часописа *Архив за правне и друштвене науке*¹⁹ и два семинара²⁰ са осам кабинета.²¹ На другом спрату је на располагању било четрнаест просторија, од чега три семинара²² и 11 кабинета.²³ Занимљиво је да су своје предратне кабинете задржали др Ђорђе Мирковић, др Милан Бартош, др Мехмед Беговић, др Михаило Константиновић, др Милан Жујовић, др Јован Ловчевић и др Љубомир Дуканац. Од наставника који су тада били у радном односу на Правном факултету кабинети једино нису додељени др Велизару Митровићу и др Радомиру Живковићу, који нису ступили на дужност на почетку школске године, те се додељивање кабинета њима и наставницима који буду касније постављени имало извршити накнадно. Секретаријат факултета се обавезао да ће све додељене просторије довести у ред и извршити расподелу расположивог намештаја.²⁴

Осим наведених просторија Правни факултет је у својој згради користио и просторије на првом спрату десно где је смештен деканат и секретаријат Факултета, као и амфитеатре и слушаонице у којима су се одржавала предавања. Зграда је имала у сутерену просторије предвиђене за смештај службеника и помоћног особља. После поновног уселења у зграду, у сутерену је смештено седам службеника с породицама.²⁵

¹⁷ *Id.*, бр.217, за Библиотеку и Институт за међународно јавно право и бр. 223 Институт за међународно јавно право и кривично право.

¹⁸ *Id.*, бр. 213 др Милан Владисављевић; бр. 214 др Миодраг Аћимовић; бр. 215 др Никола Стјепановић; бр. 216 др Милош Радојковић; бр. 220 др Душан Јевтић; бр. 225. Сретен Вукосављевић и Светислав Божовић.

¹⁹ *Id.*, бр. 324.

²⁰ *Id.*, бр. 328. за Јавно право и Социологију и бр. 333. за приватно и упоредно право.

²¹ *Id.*, бр. 325. др Душан Пантелић; бр. 330. др Никола Алексејев; бр. 336. др Ђорђе Мирковић; бр. 337. др Јован Ђорђевић; бр. 338. др Милан Бартош; бр. 339. др Мехмед Беговић; бр. 340. др Миљивоје Марковић; бр. 341. др Јанко Таховић.

²² *Id.*, бр. 404. за историјску групу предмета и Институт за историју права и бр. 422. и 426. за које није наведена намена

²³ *Id.*, бр. 406 др Бранислав Недељковић; бр. 408. др Михаило Константиновић; бр. 409. Драгомир Стојчевић; бр. 411. др Милан Жујовић; бр. 412. др Јован Ловчевић; бр. 414. др Борислав Благојевић; бр. 415. др Радомир Лукић; бр. 416. др Душан Дохчевић; бр. 418. др Љубомир Дуканац; бр. 419. др Јован Савић; бр. 423. др Драгољуб Јовановић и др Радивој Увалић.

²⁴ *Id.*, бр. 1106/45.

²⁵ *Id.*, секретар факултета Драгољуб Баралић; домаћин зграде Недељко Станић, бравар; ложач и три служитеља. Укупно 15 одраслих и петоро деце. Сви они су користили по собу, кухињу и шпајз, док су вешерница и купатило били заједнички.

5. НАСТАВНИЦИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Пред почетак Другог светског рата у летњем семестру школске 1940/41. године на Правном факултету у Београду радило је десет редовних професора,²⁶ девет ванредних професора²⁷, седам доцента²⁸, шест хонорарних професора²⁹, два хонорарна наставника³⁰ и седам асистената.³¹

На Правном факултету у Суботици пред окупацију радило је четири редовна професора,³² шест ванредних професора,³³ пет доцента,³⁴ два хонорарна професора³⁵ и један хонорарни наставник.³⁶

Одмах након ослобођења позвани су јавном објавом сви наставници Правног факултета у Београду и Правног факултета у Суботици да се јаве на дужност. Ректорат Универзитета је актом бр. 13/44 тражио од Правног факултета у Београду да достави спискове лица која су се јавила после ослобођења на дужност, како је поменуто. При том је требало посебно доставити списак лица која су била на дужности на Правном факултету у Београду на дан ослобођења, списак лица која су за време окупације била удаљена с Универзитета и списак наставника Правног факултета у Суботици који су се после ослобођења јавили на дужност.³⁷

Једино је секретар факултета Драгољуб Баралић имао нешто комфорније смештајне услове јер је користио две собе, кухињу и подрум, а имао је и засебно купатило. Архив Србије, Фонд Г-205, фасцикла ХХ.

²⁶ Тома Живановић, Велизар Митровић, Милан Тодоровић, Ђорђе Тасић, Реља Поповић, Михаило Илић, Александар Соловјев, Милан Жујовић, Милан Бартош и Јован Ловчевић.

²⁷ Илија Пржић, Мехмед Беговић, Милош Радојковић, Божидар С. Марковић, Ђорђе Мирковић, Милан Владисављевић, Адам Лазаревић, Слободан Драшковић и Јован Ђорђевић.

²⁸ Тихомир Васиљевић, Миливоје Марковић, Бранислав Недељковић, Љубомир Дуканац, Радомир Живковић, Радомир Лукић и Душан Јевтић.

²⁹ Михаило Константиновић (тада министар правде), Милован Миловановић, Константин Смирнов, Сергије Трегубов, Никола Крајински, Никола Алексејев.

³⁰ Миодраг Бућић и Сретен Вукосављевић.

³¹ Светислав Божовић, Милорад Симић, Јанко Таховић, Драгаш Денковић, Драгош Спасојевић, Драгомир Стојчевић и Драгослав Јанковић.

³² Миодраг Аћимовић, Алекса Ивић, Сергије Трички и Иво Милић.

³³ Јован Савић, Ђура Поповић, Душан Пантелић, Владислав Брајковић, Борислав Благојевић и Никола Стјепановић.

³⁴ Стеван Живадиновић, Душан Дохчевић, Страхиња Суботић, Радивој Увалић и Миодраг Туцаковић.

³⁵ Струве Петар и Григорије Демченко.

³⁶ Стеван Пејовић.

³⁷ Из достављених спискова Правног факултета може се утврдити да су се од предратних наставника и асистената Правног факултета у Београду јавили на

Министарство просвете Србије, његово персонално одељење, од пријављених кандидата је својом одлуком V бр. 7597/45 од 26. јуна 1945. преузело на Правни факултет редовне професоре: Миодрага Аћимовића, Велизара Митровића, Михаила Константиновића, Милана Жујовића, Јована Ловчевића, Милана Бартоша; ванредне професоре: Јована Савића, Милана Владисављевића, Мехмеда Беговића, Ђорђа Мирковића, Борислава Благојевића, Николу Стјепановића и Јована Ђорђевића; доценте: Душана Јевтића, Миливоја Марковића, Бранислава Недељковића, Љубомира Дуканца, Радомира Лукића, Душана Дохчевића, Радивоја Увалића; хонорарне професоре Драгољуба Јовановића и Николу Алексејева и хонорарног наставника Сретена Вукосављевића.³⁸ Нешто касније су преузети и ванредни професори Милош Радојковић и Душан Пантелић, као и доцент Радомир Живковић, који су се најдуже налазили у заробљеништву. Већина непреузетих наставника је пензионисана, а поједини од њих су тражили објашњење за такву одлуку.³⁹

Имајући у виду наведени списак јасно је да су неке катедре остале без наставног кадра. На пример, на катедри за историју права није било наставника.⁴⁰ Проблем је био и с наставницима на кривичноправним наукама. Предратни наставник кривично судског поступка, доцент Тихомир Васиљевић, стављен је на располагање без права на припадности, а својеврсно изненађење представља и непредузимање професора Томе Живановића, светски цењеног

дужност: Милан Тодоровић, Реља Поповић, Александар Соловјев, Адам Лазаревић, Душан Јевтић, Јанко Таховић, Драгомир Стојчевић (били на дужности на дан ослобођења), Тома Живановић, Милан Жујовић, Јован Ловчевић, Мехмед Беговић, Божидар С. Марковић, Ђорђе Мирковић, Милан Владисављевић, Јован Ђорђевић, Миливоје Марковић, Бранислав Недељковић, Љубомир Дуканац, Радомир Лукић, Никола Алексејева, Светислав Божовић, Милорад Симић, Драгаш Денковић, Драгош Спасојевић и Драгослав Јанковић (за време окупације удаљени с Универзитета). Са Правног факултета у Суботици на дужност су се јавили наставници Алекса Ивић, Сергије Троицки, Борислав Благојевић, Никола Стјепановић, Миодраг Аћимовић и Јован Савић. На дужност су се јавила и лица која раније нису радила на Правном факултету у Београду и Суботици, а који су за време окупације били постављени за наставнике на Правном факултету у Београду, углавном раније наставници Економско-комерцијалне високе школе: Милан Јовић, Милисав Лутовац, Леонид Лучић, Симеон Гаћеша, Тихомир Марковић, Радивоје Ђисаловић, Љубиша Протић и Здравко Здравковић. Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, фасцикла XVIII, бр.690-691/44.

³⁸ Архив Србије, Фонд Г-205, Општа архива, фасцикла XVIII, бр. 1634/45.

³⁹ Професор Сергије Троицки је упутио два дописа Комисији за обнову Универзитета, 12. јула 1945. и 16. јула 1945, тражећи објашњење због чега није преузет и износећи детаљно своју предратну и ратну биографију.

⁴⁰ Професори народне и упоредне историје Александар Соловјев и Григорије Демченко су пензионисани, а од предратних наставника римског права ниједан није преузет, јер је Реља Поповић осуђен од Суда части и пензионисан, Иво Милић је прешао на Правни факултет у Загребу, а Константин Смирнов је умро у току рата.

стручњака и теоретичара за кривично право. Ово нарочито имајући у виду да се у току рата Тома Живановић није компромитовао и није радио на Универзитету, а по ослобођењу је учествовао у свим активностима факултета до саме одлуке о непредузимању. Да се на њега озбиљно рачунало при обнови рада Правног факултета говори и чињеница да је непосредно пре одлуке о непредузимању, на захтев Деканата Правног факултета бр. 541 од 17. маја 1945. проф. Живановић доставио извештај о потребним средствима за опремање Криминалистичког института, где је требовао укупно 55 апарата и десет књига.⁴¹ Проблем је био и с наставником за грађански судски поступак, јер је др Адам Лазаревић удаљен одлуком Суда части, а др Иво Милић, који је тај предмет предавао у Суботици заједно с римским правом, прешао на Правни факултет у Загребу.

Такође, приликом распореда наставника по предметима морало је доћи до даљих изнуђених решења. Тако је предратни доцент за грађанско право др Бранислав Недељковић преузео извођење наставе из Опште и Националне историје, а наставу из првог дела Римског права (историјски део, статусно, породично, стварно, наследно и кривично право) дотадашњи асистент Драгомир Стојчевић, док је други део Римског права (Грађански поступак и Облигационо право) предавао професор грађанског права др Борислав Благојевић. Грађански судски поступак је преузео доцент др Миливоје Марковић, који је пре рата предавао Породично и Облигационо право. Предметни наставник Међународног приватног права професор др Милан Бартош је већи део године био службено одсутан због државничких послова у иностранству, тако да је наставу из овог предмета углавном изводио професор др Борислав Благојевић.

Први изабрани декан Правног факултета у Београду након ослобођења био је професор Милан Бартош. Комисија за обнову Универзитета је на основу Уредбе о универзитетским властима и особљу Универзитета у Београду организовала избор ректора, проректора и декана свих факултета за школску 1945/46. годину. Избор је обављен на скупу универзитетских професора и доцената дана 28. августа 1945. Три дана касније 31. августа 1945, Министарство просвете Србије је потврдило такав избор.⁴² Истом приликом је дотадашњи в. д. декана проф. Јован Ђорђевић изабран за продекана, али је већи

⁴¹ Тачан разлог непредузимања није познат. Једна од претпоставки је да се у току рата професор Живановић преселио у стан колеге који је отишао у емиграцију, пошто је његов стан уништен у бомбардовању, Љубица Кандић, *Историја Правног факултета у Београду 1941–1945*, Београд 2005, 278. Могући разлог непредузимања може бити и чињеница да је у поменутом извештају свих десет књига које је требовао било на немачком језику, што је од стране нове револуционарне власти могло бити погрешно протумачено.

⁴² Архив Србије, Фонд Ректорат Београдског универзитета, Комисија за обнову универзитета, фасцикла разно, бр. 2696/45.

део школске 1945/46. године обављао послове из надлежности декана због одсутности проф. Милана Бартоша.

6. НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА ШКОЛСКУ 1945/46. ГОДИНУ

Факултетски савет Правног факултета је на седници од 6. октобра 1945. на захтев Ректората Универзитета бр. 3310/45, одредио комисију за израду плана и програма за предстојећи рад на Факултету на редовним и докторским студијама и специјалним институтима. У састав комисије су ушли: др М. Радојковић, др Б. Благојевић, др Д. Јевтић, др М. Марковић, др Б. Недељковић, др Р. Лукић, др Р. Увалић и др Ј. Таховић. Комисија је убрзо сачинила реферат о наставном плану који је на Седници факултетског савета од 8. октобра 1945. изложио др Б. Недељковић.

У усвојеном плану и програму за школску 1945/46. годину, који је достављен Ректорату, наведено је да је Правни факултет извршио ревизију старог програма наставе на тај начин што је неке застареле и непотребне предмете избацио и уместо њих увео нове предмете. Тако је из наставног плана избачено Црквено право, а уведени су неки нови предмети. Из правне историје је проширен програм предавања утолико што су уместо – пре рата једног предмета – Народна и упоредна историја права (предавао Александар Соловјев), сада уведена два предмета: Општа историја права и Историја српске државе. Проширено је и проучавање политичких наука утолико што су од предратног предмета Уставно право и теорија о држави настала два предмета – Наука о држави, која је проучавала теорију о држави, и Уставно право, које је као наука истог проучавало наш уставни систем и уставне системе демократских држава. Као нов политички предмет уведена је Историја политичких теорија. Из међународног права су проширене студије на тај начин што је уведен као самосталан предмет Дипломатска историја. Из економских предмета су остали Статистика и Наука о финансијама, а уведен је нови предмет Политичка економија I и II, уместо ранијих предмета Народне економије и Економске политике. Као нови предмет уведена је и Привредна историја. Из кривичноправних наука проширен је програм утолико што је као обавезан предмет уведена Криминологија. У оквиру грађанског права је у програм основних студија пребачено Радно право, које је пре рата било само у програму докторског курса. Из програма предмета Грађанског права III избачено је Задружно право, а остали су Породично и Наследно право. Уведен је нови предмет Савремено право словенских народа чији програм је обухватио: савремена начела кривичног права, уставну и административну организацију и грађанско право тада нама најближих народа,

нарочито Совјетског Савеза. Ради разумевања политичке стварности уведен је предмет Историја народноослободилачке борбе, који је био предвиђен да представља претходни и неопходни колоквијум за прелазак студената на остале испите.

Распоред предмета је извршен тако да су се на почетку студија изучавали предмети опште културе и општих правних дисциплина, а на крају студија већа пажња је посвећена упоредном праву, међународним студијама и систематици предмета. Према годинама распоред предмета је изгледао овако:

прва година: *Енциклопедија права* (136 часова годишње, од чега 36 часова семинара), *Општа историја права* (136 часова годишње, од чега 34 часова семинара), *Римско право* (102 часа годишње), *Политичка економија I* (136 часова годишње, од чега 68 часова семинара), *Привредна историја* (68 часова годишње), *Општа социологија* (102 часа годишње), *Историја НОБ-а* (34 часа годишње) и *Општа филозофија* (102 часа годишње).

друга година: *Грађанско право I део – Општи део и стварно право* (170 часова годишње, од чега 34 часова семинара), *Историја српске државе* (102 часа годишње, од чега 34 часова семинара), *Политичка економија II* (204 часова годишње, од чега 68 часова семинара), *Статистика* (102 часа годишње), *Уставно право ДФЈ* (170 часова годишње, од чега 68 часова семинара), *Кривично право* (204 часова годишње, од чега 68 часова семинара) и *Кривични судски поступак* (102 часа годишње).

трећа година: *Административно право I* (102 часа годишње), *Наука о држави* (68 часова годишње), *Историја политичких доктрина* (102 часа годишње), *Грађанско право II – Облигационо право* (204 часа годишње, од чега 68 часова семинара), *Криминална социологија и психологија* (136 часова годишње, од чега 68 часова семинара), *Судска медицина* (68 часова годишње), *Наука о финансијама и финансијско право* (150 часова годишње, од чега 68 часова семинара), *Дипломатска историја* (68 часова годишње) и *Право о радним односима* (68 часова годишње).

четврта година: *Грађанско право III – Породично и Наследно право* (204 часова годишње, од чега 68 часова семинара), *Грађански парнички поступак* (102 часа годишње), *Административно право II* (102 часа годишње, од чега 34 часова семинара), *Међународно приватно право* (68 часова годишње), *Филозофија права* (68 часова годишње), *Међународно јавно право* (136 часова годишње, од чега 34 часова семинара), *Привредно право* (158 часова годишње, од чега 34 часова семинара) и *Савремено право словенских народа* (134 часова годишње).⁴³

⁴³ Архив Србије, Фонд Г-205, Фасцикла XVIII, Правни факултет Ректорату Универзитета бр. 893 од 9. октобра 1945.

Овакав програм и план наставе је након достављања Ректорату доживео само незнатне измене, које су биле претежно термилошког карактера.⁴⁴ Најзначајнија измена је била да је Административно право остао један предмет који се предавао на трећој години.⁴⁵

На Правном факултету у Београду је након ослобођења обновљен и рад на докторским курсевима, при чему су постојале следеће групе докторских курсева: Историјско-правна група, Приватно-правна група, Кривично-правна група, Јавноправна група и Економско-финансијска група. Осим тога, на Правном факултету се одвијала и настава на специјалним институтима, и то: Криминалистичком институту, Институту за међународне студије, Институту за социологију и статистику, Институту за упоредно право, Институту за економију и Институту за историју права.⁴⁶

7. УЦБЕНИЦИ

Настава у школској 1945/46. години је отпочела с великим проблемима због недостатка уџбеника. Углавном су се испити припремали према белешкама с предавања и уз коришћење неких предратних уџбеника који су одговарали новом наставном плану и програму. Због недостатка уџбеника и потребе за њиховим издавањем за текућу школску годину формиран је у новембру месецу 1945. године Одбор за издавање уџбеника. Одлуком Савета факултета професору Бориславу Благојевићу је поверен посао да у току школске 1945/46. године заједно са студентским делегатима ради на припреми издавања уџбеника и скрипата наставника Правног факултета.⁴⁷

⁴⁴ Предмет Упоредна историја права је добио назив *Опита историја права*. Увод у филозофију је добио назив *Основи филозофије*. Национална историја права је добила назив *Историја српске државе*. Криминална социологија и психологија добила је назив *Криминалистика*. Судска медицина је са треће пребачена на четврту годину под називом *Судска медицина и психијатрија*. Историја политичких доктрина добила је назив *Историја политичких теорија*, а Филозофија права је добила назив *Опита теорија права*.

⁴⁵ Административно право из два дела се изучавало од 1948. до 1953. године (Административно право I је предавао др Никола Стјепановић, а Административно право II хонорарни наставник Славољуб Поповић).

⁴⁶ Архив Србије, Фонд Г-205, Фасцикла XVIII.

⁴⁷ Из извештаја који је професор Благојевић упутио Савету факултета 26. децембра 1945, може се видети да је првобитно постојао план да се уџбеници за прву годину штампају у 1000 примерака, за другу годину у највише 500 примерака, а предавања из треће и четврте године у по 200 примерака. Са објављивањем би се започело одмах по отпочињању наставе те би студенти на сваких 15 до 20 дана добијали поједине делове предавања из сваког предмета, што би им омогућило да редовно прате наставу и редовно спремају испите, тако да би крајем маја ме-

Проблем недостатка уџбеника је уочен на читавом Универзитету,⁴⁸ те се из писмених изјашњења наставника може видети следеће стање у вези с уџбеницима:

прва година: *Енциклопедија права*: наставник у звању доцента др Радомир Лукић нема свој уџбеник, а могао би спремити рукопис с предавања до маја месеца 1946. године. Постоји неколико уџбеника који се могу привремено користити, али који нису потпуни; *Општа историја права*: наставник доцент др Бранислав Недељковић нема уџбеник, а препоручује Енгелсово дело *Порекло породице, приватне својине и државе*. Као допуна може послужити предатни уџбеник професора др Александра Соловјева *Историја словенских права*. Планира да за овај предмет преведе совјетске уџбенике. *Римско право*: предају др Драгомир Стојчевић, I део и др Борислав Благојевић II део. Спремају за објављивање до краја школске године материјал који предају. *Политичка економија I*: предају доцент др Љубомир Дуканац који има штампан уџбеник *Увод у народну економију* (две свеске) али је распродат. Има припремљен рукопис за штампу под насловом „Новац и кредит“ који представља већи део његових предавања. Доцент др Радивој Увалић нема уџбеник, а пише рукопис у току предавања који ће обухватити читав програм предавања. Хонорарни професор др Драгољуб Јовановић има предатне уџбенике *Аграрна политика* и *Социјална политика I део*. Са другим наставницима на предмету спрема заједнички уџбеник. Доцент др Душан Дохчевић није доставио извештај. *Привредна историја*: наставник др Милан Жујовић није доставио тражене податке; *Општа социологија*: нема наставника; *Историја народноослободилачке борбе*: нема наставника;⁴⁹ *Основи филозофије*: нема наставника;

сеца 1945. године били штампани сви уџбеници у целисти, те би студенти могли да спреме испите за јунски испитни рок. Такав план није реализован јер Ректорат Универзитета није одобрио наставни план који је доставио Правни факултет, иако је школска година увелико почела, а постојале су назнаке да достављени план неће бити у целини одобрен, те се због тога није ни реализовало штампање предавања у деловима, како је било планирано. Архив Србије, Фонд Г-205, Општа архива, фасцикла XVIII, бр. 4377/45.

⁴⁸ Ректорат је упутио акт бр. 4205/45 од 24. децембра 1945. Деканату Правног факултета у коме је тражено да се одговори на следећа питања: 1) који наставници имају штампане уџбенике и како уџбеник носи наслов, 2) који наставници имају литографисане уџбеника и за које предмете, 3) за које предмете уопште нема уџбеника, 4) који наставници имају спремљене рукописе уџбеника за штампу, 5) уколико немају спремљене до којег рока би могли да спреме рукописе за штампу, 6) да ли могу одмах ставити рукописе студентима на располагање као „скрипта“, 7) да ли имају у изгледу какав страни уџбеник који би се могао превести и за које време. Наставници су замољени да на претходна питања одговоре писмено до 26. децембра 1945.

⁴⁹ Касније је, у току 1946. године, изабран у звању хонорарног наставника др Леон Гершковић који је за потребе овог предмета издао збирку докумената и материјала о развоју народне власти.

друга година: *Грађанско право I део*: наставник др Душан Пантелић спрема рукопис из Општег дела Грађанског права (око 160 страна) и Стварног права (око 150 страна). Од предратних уџбеника могу се користити за општи део: И. Тепулић, *Систем опћег приватног права* (Загреб 1925) и Ч. Марковић, *Грађанско право, књига I* (Београд 1928), а за Стварно право: *Табаци* по предавањима професора др Милана Бартоша; *Историја српске државе*: наставник др Бранислав Недељковић намерава да изда скраћена предавања. Од предратних уџбеника може се користити део његове објављене дисертације *Историја баштинске својине* и дело Феодора Тарановског *Историја српског права у Немањинској држави*; *Политичка економија II део*: подаци као за I део; *Статистика*: наставник др Јован Савић спрема рукопис који ће бити готов до краја школске године; *Уставно право*: наставник др Јован Ђорђевић спрема рукопис „скрипта“ који ће бити завршен до краја школске године; *Кривично право*: наставник др Миодраг Аћимовић због болести није доставио извештај; *Кривични судски поступак*: нема наставника у зимском семестру;⁵⁰

трећа година: *Административно право*: наставник др Никола Стјепановић има уџбеник *Основи административног права* из 1940. године који не може потпуно да задовољи потребе наставе; *Наука о држави*: наставник др Милан Владисављевић нема уџбеник а спрема рукопис који ће бити готов до маја месеца 1946. године; *Историја политичких теорија*: хонорарни наставник др Никола Алексејев, спрема први део рукописа за штампу до краја године; *Грађанско право II*: наставник др Михаило Константиновић спрема рукопис за уџбеник који ће бити готов до краја школске године. Од предратних уџбеника за општи део може се користити: Д. Аранђеловић, *Основи облигационог права* из 1936. године, а за посебни део: Б. Благојевић, *Посебни део облигационог права* из 1939. године; *Криминологија*: наставник др Јанко Таховић припрема скрипта која би се могла користити за јунски испитни рок 1946. године. Од предратних уџбеника може се користити: М. Чубински, *Криминална политика*; *Наука о финансијама*: наставник др Јован Ловчевић има предратне литографисане табакe израђене по његовим предавањима, а спрема за штампање предавања која држи; *Дипломатска историја*: наставник др Милош Радојковић припрема рукопис који ће бити готов, и то две трећине у мају 1946. године, а целокупан до септембра 1946. године; *Право о радним односима*: наставник др Радомир Живковић, службено одсутан;

⁵⁰ У летњем семестру наставу је држао др Миодраг Аћимовић који је објавио своја предавања под насловом *Кривични судски поступак. Предавања у школској 1945/46. години* где се на крају уџбеника наводи да су предавања одржана од 15. фебруара до 29. маја 1946.

четврта година: *Грађански парнични поступак*: наставник др Миливоје Марковић спрема рукопис који ће бити готов до краја фебруара месеца 1946. године. Од предратних уџбеника могу се користити уџбеници Б. Благојевића *Начела приватног процесног права и Систем извршног поступка*, Д. Аранђеловића *Грађанско процесно право I, II и III*, С. Цуље *Грађанско процесно право I и II*, и Х. Верка *Југословенско грађанско парнично право I и II; Грађанско право III: за Наследно право* наставник др Борислав Благојевић има литографисани уџбеник из 1940. године, а рукопис за уџбеник ће бити спреман за штампање до фебруара месеца 1946. године. За *Породично право* наставник др Мехмед Беговић спрема скрипта за део предмета о брачном праву који ће штампати након усвајања Закона о обавезном грађанском браку; *Судска медицина и психијатрија*: наставник др Душан Јевтић, из Психијатрије даје студентима откуцане на машини изводе предавања које слушаоци умножавају. За судску медицину може се користити уџбеник Милована Миловановића који ће бити проширен и ускоро изаћи из штампе; *Међународно приватно право*: наставник др Милан Бартош је на службеном путу. За овај предмет Борислав Благојевић има спреман рукопис *Наука о југословенском држављанству* од осам штампаних табака, а до краја априла 1946. године ће припремити и део *Сукоб закона* од 10 штампаних табака; *Опита теорија права*: наставник др Радомир Лукић предлаже да се за овај предмет преведе совјетски уџбеник *Опште учење о држави и праву* који треба прилагодити и допунити; *Међународно јавно право*: наставник др Милош Радојковић спрема рукопис о *Новој организацији Уједињених нација* који ће у облику скрипти бити спреман до краја септембра месеца 1946. године. Од предратних уџбеника могу се користити: М. Новаковић, *Основи међународнога јавнога права I и II* и Луј ле Фир *Међународно јавно право*; *Привредно право*: наставник др Ђорђе Мирковић ће у року од два месеца завршити други део својих предавања „О трговачким пословима“, а постоје предратни литографисани табаци предавања од др Велизара Митровића; *Савремено право словенских народа*: нема наставника ни уџбеника за овај предмет.

Из наведених извештаја наставника може се запазити да је већина њих најавила да ће имати спремне уџбеника за штампање до краја школске године. Међутим, до реализације таквих планова није дошло у потпуности, тако да је само један број наставника имао спреман материјал за штампање предавања из школске 1945/46. године. Посао око издавања уџбеника је поверен Одбору за објављивање уџбеника који су сачињавали делегати студената и наставника. Савет факултета је одлуком од 1. фебруара 1946. одредио да од наставника у Одбору за издавање уџбеника, поред проф. Благојевића, буду још Радомир Лукић и Драгомир Стојчевић.

У издању Одбора за објављивање предавања штампана су следећа предавања одржана школске 1945/46. године: Д. Стојчевић, *Римско право I део*; Б. Благојевић, *Римско право II део* (објављен у два издања у току 1946.); С. Ф. Кечекјан, *Опита историја државе и права I део* (превео Б. Недељковић, објављен у два издања у току 1946.); Р. Увалић, *Материјал за изучавање Политичке економије I део*; Голунски-Строгович, *Теорија државе и права* (превод Б. Недељковић, објављен у два издања у току 1946), Л. Гершковић, *Документи о развоју народне власти*; Ј. Ђорђевић, *Упутство за студирање уставног (државног) права*; Ј. Ловчевић, *Наука о финансијама*; Ј. Таховић, *Криминологија*; М. Аћимовић, *Кривични судски поступак* (објављен у два издања у току 1946); М. Марковић, *Теорија грађанског парничног поступка*; Б. Благојевић, *Међународно приватно право – Држављанство. С нарочитим обзиром на право ФНРЈ*; М. Беговић, *Брачно право*; Б. Благојевић, *Наследно право*.

У првим годинама након ослобођења нарочито је запажена активност проф. Борислава Благојевића око издавања уџбеника, јер је исти професор поред три уџбеника издатих у 1946. години и наредне 1947. године објавио уџбенике из Облигационог права (*Грађанскоправни облигациони уговори*), Привредног права (*Правни положај и правни послови државних привредних предузећа*), Међународног приватног права (*Увод – општи део сукоба закона*), и учествовао је у припреми и објављивању материјала за изучавање Стварног права и Радног права.

8. ПОЧЕТАК НАСТАВЕ

Првобитно је било планирано да настава на Правном факултету отпочне 1. априла 1944. Тим поводом је Комисија за обнову Универзитета дописом бр. 544 од 19. марта 1945. обавестила Деканат Правног факултета да је од Повереништва просвете – Одељење за науку, културу и уметност, добила одлуку бр. 772/45 у којој се наводи да редовна настава на Правном факултету у Београду треба да отпочне 1. априла 1945.⁵¹ Ипак, до отпочињања наставе 1. априла 1945. није дошло из објективних разлога, већ је почетак одложен за јесен исте године.

Почетком септембра месеца 1945. године Министарство просвете – Одељење за науку, културу и уметност, актом бр. 3105/45 захтевало је од Ректората Универзитета у Београду да путем штампе позове сва лица која желе да студирају у школској 1945/46. години да се одмах пријаве секретаријатима својих факултета, те да се на основу пријава сачине спискови и доставе Министарству до 15. септем-

⁵¹ Архив Србије, Фонд Г-205, фасцикла XVIII, бр. 68/45.

бра 1945. Ректорат је издао саопштење за штампу у коме се позивају лица која желе да студирају у школској 1945/46. години да се пријаве секретаријатима факултета до 14. септембра 1945, и наложио деканату Правног факултета да сачини преглед примљених пријава и достави Ректорату истог дана до 20 часова.⁵²

Према извештају Министарства просвете Србије бр. 3241 од 17. септембра 1945, које је упућено Министарству просвете ДФЈ, за студирање на Правном факултету у Београду се пријавило 705 нових и 1.419 старих, укупно 2.124 студената.⁵³ Овај број уписаних студената није био коначан, већ је омогућено да се студенти и накнадно уписују у току семестра, тако да је коначан број студената који су у зимском семестру студирали износио 3.414 од чега 1.732 нових и 1.682 старих студената. Од тог броја највише је било државних службеника 1.867, земљорадника 552, занатлија и ситних трговаца 420 итд.⁵⁴

На седници факултетског Савета од 29. октобра 1945. године, као једна тачка дневног реда био је почетак рада Факултета, организација наставе и испита и утврђивање распореда часова. Факултетски савет је донео одлуку да се обележи почетак рада свечаном академијом која је заказана за суботу 3. новембра 1945. у амфитеатру V. Формирана је комисија за организацију свечане академије коју су сачињавали (од наставног особља) Драгомир Стојчевић и Драгослав Јанковић и представник Акционог одбора студената Илић Велимир. Комисија је имала задатак да уреди салу, планира распоред места и пошаље позивнице гостима. Између осталих позвани били су представници свих судова на територији града Београда и представници војних команди.⁵⁵ Штампа је известила јавност о почетку рада Правног факултета.⁵⁶ Настава за старе студенте је започела у данима након свечаног отварања факултета, а за нове студенте од наредног месеца.

9. ЗАКЉУЧАК

У времену између два светска рата Правни факултет у Београду је представљао научну и просветну институција чији је углед далеко

⁵² *Ibid.*, бр. 780/45.

⁵³ Архив Југославије, Фонд 313 Министарство просвете ФНРЈ, Високо образовање, 6–30.

⁵⁴ *Ibid.*, 6–158

⁵⁵ Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, фасцикла XIX.

⁵⁶ „Правни факултет је отпочео рад“, лист *Политика*, бр. 12130 од 4. новембра 1945, 5; „Свечана академија поводом отварања Правног факултета“, лист *Борба*, бр. 268 од 5. новембра 1945 године, 3.

превазилазио границе тадашње државе. Окупацијом земље 1941. године његов рад био је привремено прекинут. Након ослобођења приступило се обнови рада Универзитета. С тим циљем је формирана Комисија за обнову Универзитета која је имала све надлежности у вези са спровођења припрема за почетак наставе на факултетима.

Бројни су проблеми са којима се суочио Правни факултет у Београду у првим годинама након ослобођења. Наставни кадар био је значајно ослабљен у односу на предратни период, и још додатно редукован од стране нове власти. Зграда факултета била је руинирана током боравка немачке војске за време рата у њој, а након рата совјетске и народноослободилачке војске.

Наставни планови и програми прилагођавани су владајућој политичкој идеологији и наставним програмима источних земаља, нарочито Совјетског Савеза.

Значајни проблем представљао је недостатак уџбеника, те су прве школске године након ослобођења 1945/46. године студенти спремали испите на основу белешки са предавања, као и коришћењем неких предратних уџбеника који су одговарали новом наставном плану.

И поред свих проблема Правни факултет у Београду је несеквичним залагањем наставног и ваннаставног особља успео да створи услове за почетак рада и отворио врата студентима почетком новембра 1945. године. Тиме је отворено ново поглавље у историји ове угледне високошколске установе.

Dr. Dragan D. Pantić

Attorney, Veliko Gradište

REVIVAL OF THE FACULTY OF LAW IN BELGRADE IMMEDIATELY AFTER THE END OF THE SECOND WORLD WAR

Summary

The Faculty of Law in Belgrade was a reputable institution of higher education between the two world wars. The occupation of the country disrupted its work and the building was seized by the occupation troops. This paper presents the strenuous exertions and difficulties following the revival efforts of the Faculty of Law in Belgrade after the liberation. The preparations designed to revive the work of the Faculty began im-

mediately after the liberation of the city in October 1944. Furthermore, numerous problems had to be solved such as accommodation, teaching staff, lack of textbooks, etc. The great self-sacrifice of the teaching staff and non-teaching personnel created conditions that enabled the Faculty of Law in Belgrade to re-open the doors to the students by the beginning of November 1945.

Key words: *Faculty of Law in Belgrade. – Commission for the Reconstruction of the University. – Court of Honour.*